

Παρουσίαση των βιβλίων

α) Μελέτη και έρευνα προβλημάτων δυσλειτουργίας των ΜΜΕ σε σχέση με την πολεοδομική οργάνωση (1988)

β) Χώρος και παραγωγική διαδικασία: εξέλιξη της προβληματικής (1995)

Α. ΛΑΜΠΡΙΑΝΙΔΗΣ*

Πρόσφατα δημοσιεύθηκαν από τον Τομέα Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, τα πορίσματα ερευνητικού έργου που χρηματοδοτήθηκαν από τον ΕΟΜΜΕΧ με τίτλο: “Μελέτη και έρευνα προβλημάτων δυσλειτουργίας των ΜΜΕ σε σχέση με την πολεοδομική οργάνωση” (1988). Η ομάδα αποτελούνταν από τους καθηγητές του ΕΜΠ Παναγιωτάτου Ε. (Επιστημονική υπεύθυνη), Αραβαντινό Α., Βασενχόβεν Α., και Τζιαφέτα Γ., και τους Τσουδερός Ι. -επίκ. καθηγητή ΕΜΠ, Ευθυμάτου Α. -νομικό, Λαμπρίδη Χ. και Λαμπρίδη Β. -οικονομολόγους, Μάρκου Μ. -πολεοδόμο, Σαγιάς Ι. -οικονομολόγο-χωροτάκτη και “Χώρος και παραγωγική διαδικασία: εξέλιξη της προβληματικής” (1995) Μάρκου Μ., Σαγιάς Ι. και Παναγιωτάτου Ε.

* Λόης Λαμπριανίδης, Ανακληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Η βασική ομάδα μελέτης διεύρυνε τον προβληματισμό της από το 1988 μέχρι σήμερα, με μια σειρά ερευνητικών πρωτοβουλιών. Υπό το πρίσμα αυτής της εμπειρίας έγινε η επιμέλεια της έκδοσης και διατυπώθηκαν τα πορίσματα που τη συνοδεύουν.

Το βιβλίο -κείμενο 193 σελίδων με χάρτες και πίνακες- προσφέρει αφενός μια ολοκληρωμένη εικόνα της βιοτεχνικής φυσιогνωμίας μιας αστικής περιοχής με πληθώρα επιχειρήσεων διαφορετικών κλάδων παραγωγής, αφετέρου ένα μοντέλο προσέγγισης των αλληλεξαρτήσεων που διέπουν τη λειτουργία και ανάπτυξη των ΜΜΕ με την οργάνωση της πόλης. Τέλος, προσφέρει ένα πλαίσιο σχεδιασμού και τρόπων παρέμβασης σε τομείς-κλειδιά, κρίσιμους για την ανάπτυξη της μεταποιητικής δραστηριότητας όχι μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή αλλά και γενικότερα στο Π.Σ. Πρωτευούσης.

Ειδικότερα, η α' ενότητα του βιβλίου αποτελεί μια σύντομη αλλά περιεκτική τοποθέτηση σε σχέση με την πλούσια βιβλιογραφία που αναπτύσσεται σχετικά με τη χωροθέτηση της βιομηχανίας. Υποστηρίζει ότι στη μεταπολεμική περίοδο η αναγκαιότητα συνεπούς και μακρόπνοης ρυθμιστικής πολιτικής εκφράστηκε με πρακτικές "καθολικού σχεδιασμού", με "συνολικές" παρεμβάσεις του κράτους σε περιπτώσεις όπου η οικονομική και κοινωνική κρίση εκδηλώνονταν με έντονο τρόπο. Το ενδιαφέρον για τον καθολικό σχεδιασμό ανανεώθηκε στη δεκαετία του '70, μέσα από την ανάληψη μεγαλεπήβολων ρυθμιστικών πρωτοβουλιών, παράλληλα μ' ένα ρεύμα κριτικής της πρακτικής αυτής, βασισμένο στην απαίτηση μιας νέας, ενιαίας θεώρησης του χώρου.

Υποστηρίζουν ότι συχνά υποτιμάται το γεγονός ότι οι γεωγραφικές μονάδες που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση του χώρου (π.χ. περιφέρειες) προκύπτουν από διοικητικού τύπου διαδικασίες οριοθέτησης οι οποίες ακυρώνουν τη δυνατότητα προσέγγισης των κοινωνικο-οικονομικών ιδιαιτεροτήτων των επιμέρους χωρικών και ιστορικών σχηματισμών. Ανάλογους περιορισμούς, υποστηρίζουν, θέτει και το ίδιο το συμβατικό επιστημολογικό πλαίσιο του σχεδιασμού, στο οποίο η πληροφορία από συγγενή πεδία των κοινωνικών επιστημών θεωρείται "εξωτερική εισροή" ή σταθερά ανεξάρτητη από την οπτική που υιοθετεί η συνθετική επεξεργασία.

Επομένως, υποστηρίζουν, η εξέλιξη και ερμηνεία των οικονομικών δραστηριοτήτων αποτελεί ένα πρόβλημα που κατ' εξοχήν απαιτεί "αποαθροιστική" προσέγγιση, εφόσον φαινόμενα που σε αθροιστικό επίπεδο εμφανίζονται ως κυρίαρχα, σε επιμέρους επίπεδα ή τομείς αλλάζουν βαρύτητα ή και αντιστρέφονται. Ζήτημα που έχει υποστηριχθεί και από άλλους μελετητές στη διεθνή βιβλιογραφία ήδη από τη δεκαετία

του '70 (βλ. D. Massey κ.ά.). Για την Ελλάδα βλέπε μεταξύ άλλων Λαμπριανίδης (1983) όπου, μέσω της ανάλυσης της καπνοβιομηχανίας και της καπνεργασίας-καπνεμπορίου, υποστηρίζεται ότι η ανάλυση της χωροθέτησης της βιομηχανίας θα πρέπει να γίνεται κατά κλάδο και μάλιστα σε όσο το δυνατόν πιο αναλυτική στατιστική ταξινόμηση.

Χαρακτηριστικό της αμμηχανίας της τρέχουσας θεωρίας σχεδιασμού μπροστά στην πολυπλοκότητα των φαινομένων που καθορίζουν τη δομή και τη δυναμική του χώρου, συνεχίζει η μελέτη, είναι ότι δεν υπάρχει θεωρία που να αντιμετωπίζει συνολικά το κρίσιμο πρόβλημα της χωροθέτησης της βιομηχανίας. Η ανάγκη διερεύνησης και ερμηνείας των οικονομικών αλλά και των κοινωνικών και πολιτισμικών διαδικασιών που συγκροτούν τη φυσιογνωμία και τις αντιλήψεις σε μια περιοχή εμφανίζονται τα τελευταία χρόνια σε δυο κυρίως θεωρητικές σχολές, της ρύθμισης και της Καλιφόρνιας.

Στην Ελλάδα οι πρακτικές καθολικού σχεδιασμού είχαν περιορισμένη σχετική εφαρμογή. Η αναπτυξιακή, χωροταξική και πολεοδομική πολιτική ήταν για μια μεγάλη ιστορική περίοδο αποσπασματική και ευκαιριακή. Στη δεκαετία του '70 έγινε πλέον επιτακτική η ανάγκη αναδιάρθρωσης τόσο της οικονομικής όσο και της χωρικής πολιτικής (ιεράρχηση οικιστικού δικτύου, υπερσυγκέντρωση στην Αθήνα κλπ.). Η πολεοδομική πολιτική περιορίστηκε σε εκ των υστέρων επεμβάσεις στο αστικό περιβάλλον με τη μορφή αναπλάσεων, κυκλοφοριακών ρυθμίσεων κλπ.

Σε απάντηση των προβλημάτων αυτών η μελέτη υποστηρίζει την αναγκαιότητα νέας αφετηρίας για την ανάπτυξη πλαισίου παρέμβασης για τα προβλήματα που προκαλούνται από την αντιφατική λειτουργία του αστικού χώρου. Αυτή θα βασίζεται στη μελέτη όχι τόσο των πολεοδομικών παραμέτρων όσο των παραμέτρων εκείνων που κατά κανόνα αγνοούνται από τις συμβατικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα η δομή της παραγωγικής βάσης του αστικού χώρου, θέμα με το οποίο ασχολείται η έρευνα για το Δ. Περιστερίου. Αναδεικνύουν έτσι τη σημασία του αστικού χώρου και ως χώρου παραγωγής.

Η β' ενότητα του βιβλίου στηρίζεται σε μια εκτεταμένη έρευνα πεδίου στο Δήμο Περιστερίου (συμπληρώθηκαν 1.209 ερωτηματολόγια από ένα σύνολο 2000 βιομηχανιών του Δήμου). Εξετάζονται οι διαδικασίες εκείνες που οδηγούν στη χωροθέτησή των ΜΜΕ στον αστικό ιστό καθώς και τα προβλήματα που πηγάζουν από αυτή την επιλογή τόσο σε ότι αφορά την ίδια την επιχείρηση όσο και τον επιλεγέντα χώρο εγκατάστασής τους.

Η έρευνα υποστηρίζει ότι στο Δ. Περιστερίου, η δομή της παραγωγικής βάσης αποτελεί καίριο παράγοντα μετεξέλιξης της δομής της πόλης. Ο αριθμός και η πολυμορφία μεγεθών και κλάδων των μεταποιητικών

μονάδων, καθώς και η διασπορά τους στον ιστό της πόλης καθιστούν το Δήμο χαρακτηριστικό παράδειγμα πολυδιάστατης ανάπτυξης αστικών λειτουργιών. Η διερεύνηση της κατανομής και της σύνθεσης των ΜΜΕ στο Δ. Περιστερίου ανέδειξε τον ασυνεχή τρόπο με τον οποίο ενσωματώνονται στο χώρο, δημιουργώντας χωρικές ενότητες (θύλακες) με κλαδικές και λειτουργικές ιδιαιτερότητες, ενταγμένους σε ένα πλέγμα κοινωνικο-οικονομικών αλληλεξαρτήσεων.

Υποστηρίζουν ότι, η απόφαση για τη χωροθέτηση των επιχειρήσεων λαμβάνεται με βάση υποκειμενικές εκτιμήσεις του επιχειρηματία (προσωπικές του διασυνδέσεις κλπ.) χωρίς να προηγηθεί η μελέτη των συνθηκών της αγοράς, ή των διαφόρων εισροών και εκροών της επιχείρησης. Εξάλλου, η επιλογή της συγκεκριμένης χωροθέτησης είναι απόρροια και της ύπαρξης φθηνής και συχνά έξω από ρυθμιστικό έλεγχο επαγγελματικής στέγης -γι αυτό προστρέχουν σε χώρους που δεν έχουν προβλεφθεί ειδικά για τέτοιες χρήσεις, ακόμη και όταν υπάρχουν τέτοιου-που βέβαια προϋποθέτει την ύπαρξη “κοινωνικής ανοχής” σχετική με τη λειτουργία της μονάδας στη συγκεκριμένη περιοχή. Τέλος, σημαντική βαρύτητα έχει και η πρόσβαση στο δίκτυο μεταφορών, υπερτοπικό ή και τοπικό.

Η πλειοψηφία των ΜΜΕ, υποστηρίζει η μελέτη, δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν το κόστος της μετεγκατάστασής τους -η απομάκρυνση των ΜΜΕ από τις περιοχές κατοικίας αποτελεί σύνηθες μέτρο πολιτικής για αστικές περιοχές με βιομηχανικές/βιοτεχνικές δραστηριότητες- ούτε τις επιπτώσεις μιας ριζικής αναδιάρθρωσης των παραγωγικών διασυνδέσεων που έχουν αναπτύξει, κάτι που συχνά διαφεύγει από την οπτική των πολεοδομικών ρυθμίσεων. Οι διασυνδέσεις αυτές αποτελούν τη βασικότερη παράμετρο χωροθέτησης των επιχειρήσεων αυτών και εξαρτώνται από τη συνολικότερη οικονομική λειτουργία του περιβάλλοντός τους. Εάν επιλεγεί η απαμάκρυνσή τους χωρίς την παράλληλη λήψη μέτρων ενίσχυσής τους, πολλές από τις ΜΜΕ θα αναγκασθούν να κλείσουν (με άμεσες συνέπειες στην απασχόληση στην περιοχή) ενώ άλλες θα στραφούν σε εμπορικές δραστηριότητες. Εξάλλου, τα μέτρα αυτά στην περίπτωση του Δ. Περιστερίου δε θα ήταν αποτελεσματικά γιατί: θα δημιουργούσαν έντονες αντιδράσεις από την πλευρά των εργαζομένων και των επιχειρηματιών, ενώ δεν θα είχαν ορατές επιπτώσεις σε όλες εκείνες τις επιχειρήσεις (φασόν) που λειτουργούν αδήλωτες. Οι ΜΜΕ κλάδων χαμηλής όχλησης είναι δυνατό να λειτουργούν μέσα σε περιοχές κατοικίας αρκεί να λαμβάνονται μέτρα μείωσης των οχλήσεων.

Η συμβολή της μελετητικής ομάδας στη θεωρία χωροθέτησης της βιομηχανίας στο εσωτερικό των πόλεων είναι σημαντική. Η θεωρητική

πρόταση των μελετητών δε σημαίνει ανατροπή/απόρριψη όλων των θεωριών χωροθέτησης κάθε άλλο μάλιστα ενώ η αυξημένη βαρύτητα που δίνεται στις “προσωπικές επιλογές” του επιχειρηματία δεν εντάσσει τους μελετητές στη Μπιχεβιορική Σχολή αλλά στις θεωρητικά πληροφορημένες εμπειρικές έρευνες της Σχολής της Πολιτικής Οικονομίας (βλ. Λαμπριανίδης 1992, 113-119).

Εξάλλου, οι άξονες της εμπειρικής διερεύνησης έδωσαν σημαντική έμφαση στις παραμέτρους που αφορούν την τοπική κοινωνία. Η διερεύνηση των θυλάκων επέτρεψε στους μελετητές να αναδείξουν τις τοπικές ιδιαιτερότητες και να προτείνουν τις περιοχές που θα μπορούσαν να αποτελέσουν πόλους ειδικής αναπτυξιακής δραστηριότητας.

Αυτό που ίσως είναι κάπως προβληματικό στην όλη μελέτη είναι το γεγονός ότι δεν αναλύει το φαινόμενο των υπεργολαβικών σχέσεων και κυρίως πώς αυτές συσχετίζονται με την εσωτερική οργάνωση των πόλεων (βλ. για Θεσσαλονίκη Βαίου κ.ά. 1993) παρόλο ότι εξετάζει ένα Δήμο όπου το φαινόμενο παρουσιάζεται σε μεγάλη έκταση και μάλιστα με ιδιαίτερη βαρύτητα για το καθενατό εξεταζόμενο αντικείμενο της μελέτης, τη διάρθρωση της πόλης.

Βιβλιογραφία

- Λαμπριανίδης, Α. (1983): “Κατανομή της Καπνοβιομηχανίας και του Καπνεμπορίου στον Ελλαδικό χώρο”. *Πόλη και Περιφέρεια*, τ. 7, σσ. 11-40.
- Λαμπριανίδης, Α. (1992): *Στοιχεία Οικονομικής Γεωγραφίας*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Βαίου, Ντ., Λαμπριανίδης, Α., Χατζημυχάλη, Κ. και Χρονάκη, Ζ. (1993): “Υπεργολαβίες βιομηχανικής παραγωγής και οι επιπτώσεις τους στην ανάπτυξη της πόλης: η περίπτωση του Δ. Συκεών στη Θεσσαλονίκη”. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τ. Γ(11), σσ. 73-105.